Sufiyye
Haziran 2023/Sayı: 14
June 2023/Issue: 14

Arvâsî Şeyhlerinin Anadolu'ya Gelen İlk Ceddi: Şeyh Kâsım el-Bağdâdî ve *Seyâhatnâme* Adlı Eseri'nin Kayıp Olan Orijinal Nüshası

The First Ancestor of the Arwasi Sheikhs Come to Ankara: Sheikh Kasim al-Baghdadi and the Original Copy of His Lost Book Named Seyahatname

Prof. Dr.
Ferzende İDİZ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Van, Türkiye / *Van Yüzüncü Yıl University Faculty of Theology, Van, Türkiye*
https://orcid.org/0000-0001-9860-4192
f.idiz65@gmail.com
ROR ID: https://ror.org/041jyzp61

MAKALE BİLGİSİ / *ARTICLE INFORMATION*

Makale Türü / *Article Type*: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / *Date Received*: 06 Temmuz 2022 / 06 July 2022
Kabul Tarihi / *Date Accepted*: 25 Nisan 2023 / 25 April 2023
Yayın Tarihi / *Date Published*: 30 Haziran 2023 / 30 June 2023
Yayın Dönemi / *Publication Period:* Haziran/June
DOI: 10.46231/sufiyye.1141360

Etik Beyan
Ethical Statement:
Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. /*It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited* (Ferzende İDİZ).

Telif Hakkı&Lisans
Copyright&License:
Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / *Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.*

İntihal
Plagiarism:
Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/*This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.*

Yayıncı
Publisher:
Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği/*Kalem Education Culture Academy Association*

Atıf / Cite as

Ferzende İdiz, "Arvâsî Şeyhlerinin Anadolu'ya Gelen İlk Ceddi Şeyh Kâsım el-Bağdâdî ve Seyâhatnâme Adlı Eseri'nin Kayıp Olan Orijinal Nüshası", *Sufiyye* 14 (Haziran/June 2023), 237-256.

Öz

Başlangıçta Kâdiriyye daha sonra Nakşibendiyye tarîkatlarını temsil etmiş olan ve Arvâsîler olarak bilinen ailenin Anadolu'ya gelen ilk ceddi, Hacı Kasım el-Bağdâdî'dir. Moğolların Bağdat'ı istilası üzerine Şeyh Abdurrezzâk el-Kâdirî'nin halifelerinden Hacı Kâsım el-Bâğdadî, şeyhinden izin alarak ailesi ile birlikte Anadolu'ya göç etmiştir. Musûl'dan Mardin, Diyarbakır, Urfa ve Bursa'ya giden el-Bağdâdî, Siirt'in Pay köyüne yerleşerek irşad görevini sürdürmüş ve dolayısıyla Anadolu'da Kâdiriyye Tarîkatı'nı yayan önemli şahsiyetlerden birisi olmuştur. Ölmeden önce oğlu ve halifesi olan Şeyh Haydar'a geçmişlerini anlatan Seyâhatnâme adında bir eser yazmasını vasiyet etmiş ve oğlu da vasiyetini yerine getirmiştir. Söz konusu *Seyâhatnâme*'de ailenin Anadolu'ya gelişi, aile şeceresi, Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'nin tarîkat icâzeti gibi önemli bilgiler birinci ağızdan aktarılmıştır. Son zamanlarda bulup inceleme fırsatı elde ettiğimiz yazma eser, Kâdiriyye Tarîkatı'nın Anadolu'ya gelişi, Bursa'nın fetih tarihi vb. bazı tarihi olaylara ışık tutuyor olması açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu makalede Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'ye ait *Seyâhatnâme'*nin orijinal nüshası ve içeriği hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Arvâsî, Kutub, *Seyâhatnâme*, Şeyh Kâsım el-Bağdâdî, Van.

Abstract

The first ancestor of the family known as Arvâsî, who initially represented the Qadiriyya and later the Naqshbandi order and came to Anatolia, was Haji al-Qāsım al-Baghdâdi. After the Mongol invasion of Baghdad, Haji al-Qāsim al-Baghdādi, one of the caliphs of Sheikh Abdurrezzak al-Qadiri, immigrated to Anatolia with his family, taking permission from his sheikh. Al-Baghdādi who went from Mosul to Mardin, Diyarbakir, Urfa and Bursa provinces, settled in the village of Siirt named Pay and continued his duty of guidance; thus became one of the important personalities who spread the Qādiriyya Order in Anatolia. Before he died, he bequeathed Sheikh Haydar, who was his son and caliph, to write a book called Seyâhatnâme (Travelogue), which tells about their past and his son fulfilled his will. In the mentioned *Travelogue*, important information such as the family's arrival in Anatolia, family genealogy, and the religious order approval of Sheikh al-Qâsim al-Baghdādi were conveyed from the first person. The manuscript that we have recently found and had the opportunity to examine, constitutes an important place in terms of shedding light on the arrival of the Qadiriyya Order in Anatolia, the history of the conquest of Bursa, and some similar historical events. In this article, information will be given about the original copy and content of the *Travelogue* of Sheikh al-Qāsim al-Baghdādi.

Keywords: Anatolia, Arvâsî, Qutb, *Seyâhatnâme*, Sheik al-Qāsim al-Baghdādi, Van Province.

Giriş

Moğolların Bağdat'ı istilası ile kadîm medeniyetimizin ürünü olan çok kıymetli eserleri barındıran kütüphane ve belgeler yakılmış, ilim ve irfân ehli olan birçok kimse, Bağdat'ı terk ederek farklı coğrafyalara ve Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Bu olayda göç etmek zorunda kalan önemli şahsiyetlerden birisi de Kâdiriyye Tarîkatı şeyhlerinden olan Şeyh Abdurrezzâk el-Kâdirî'nin halifelerinden Hacı Kâsım el-Bâğdâdî (ö.750/1349) olmuştur. Şeyh Kâsım el-Bağdâdî, aynı zamanda başlangıçta Kâdiriyye, daha sonra Nakşibendiyye Tarîkatı'nın bölgedeki öncülüğünü yapmış olan ve Arvâsîler olarak bilinen ailenin Anadolu'ya gelen ilk ceddidir.

Kâdiriyye Tarîkatı şeyhi olan Hacı Kâsım el-Bağdâdî, Musûl'dan, Mardin'e, Diyarbakır'a, Urfa'ya, oradan Mekke'ye (hacca) ve tekrar dönüşte yeni fethedilmiş olan Bursa'ya akabinde Siirt'in Pay köyüne gidip yerleşerek irşâd görevini burada sürdürmüştür. Dolayısıyla Kâdiriyye Tarîkatı'nı ilk olarak Anadolu'ya getirip yayan önemli şahsiyetlerden birisi olmuştur. Vefatına yakın bir zamanda oğlu Şeyh Haydar'la birlikte hacca gitmiş ve orada vefat etmiştir. Vasiyeti üzerine oğlu Şeyh Haydar, Hacı Kâsım Bağdâdî'nin anlatımına dayanarak bir de *Seyahâtnâme* yazmıştır.[1]

Varlığından haberdar olduğumuz halde bir türlü elde edemediğimiz Şeyh Kâsım el-Bağdâdi'ye ait olan *Seyâhatnâme*'nin nihayet orijinal nüshasının fotoğraflarını, bu sülaleden biri olan Van eski müftülerinden Nimetullah Arvâs Bey vasıtasıyla görüp inceleme imkânımız oldu. Söz konusu eserin orijinali ve müellif nüshası olan bu eser, yine aynı sülaleden gelen Şeyh Sibğatullah Arvâsî'nin (Gavs-ı Hizânî) torunlarından ve Tatvan'da ikâmet etmekte olan Adnan Hüseynî Bey'de bulunmaktadır. Fotoğraflarını inceleme imkânı bulduğumuz nüshanın altında bulunan orijinal mühürlerden bunun asıl nüsha olduğu kanaati bizde hasıl oldu.[2] Dönemin yazı özelliklerini taşıyan *Seyâhatnâme*, Şeyh Kâsım'a ait soy şeceresini, Şeyh Kâsım'ın tarîkat icâzetini ve seyahat notlarını içermektedir. Bu sayede Arvâsî ailesinn şeceresi ve Hacı Kâsım'ın tarîkatı hakkında birincil kaynaktan bilgi sahibi olduğumuz gibi *Seyâhatnâme*'de yer

1 bk. Şeyh Kasım el-Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* Orijinal yazma metin (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi).
2 bk. el-Bağdâdî, *Seyâhatnâme*, (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi).

alan bilgilerden hareketle Kâdiriyye Tarîkatı'nın, Hacı Kâsım el-Bağdâdî tarafından Eşrefoğlu Rûmî'den çok daha önce Anadolu'ya getirilmiş olduğunu da öğrenmiş olmaktayız. Gerçi söz konusu tarîkatın, Musûl ve çevresine yerleşmiş olan Abdulkadir Geylânî'nin (öl. 1166/561) oğlu Şeyh Ebûbekir Abdülaziz es-Sincârî (öl. 1205/602) tarafından bölgeye daha ilk dönemlerde getirildiği ve oradan da Anadolu'nun içlerine doğru yayıldığına dair bilgiler bulunmaktadır.[3] Yine on üçüncü yüzyılın ikinci yarısında Muş'a göç etmiş olan ve Abrî ailesi olarak bilinen Kâdiriyye Tarîkatı'na mensup ailenin cedleri tarafından Kâdiriyye Tarîkatı'nın Anadolu'ya başka bir kanaldan Eşrefoğlu Rûmî'den çok daha önce getirildiğine dair aile mensuplarında bulunan belgeler ve bu belgelere dayalı olarak yapılan çalışmalar bilinmektedir.[4] Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'nin *Seyâhatnâmesi*'nde yer alan bilgilerden Kâdiriyye Tarîkatı'nı Anadolu'ya Eşrefoğlu Rûmî'den daha önce ayrıca bu aile vasıtasıyla da girdiğini ve Bursa'ya kadar yayıldığını öğrenmiş oluyoruz.

Ayrıca *Seyâhatnâme*'de yer alan bilgilerden hareketle Bursa'nın fetih tarihi, Arvâs Köyü ve bu köyde kurulmuş olan medrese ile tekkenin kuruluş tarihleri ve kurucuları gibi şimdiye kadar net olmayan birtakım bilgiler de netlik kazanmaktadır.

Bu anlamda Kâdiriyye Tarîkatı ve Anadolu'ya ilk gelişi hakkında önemli bir belge olan *Seyâhatnâme* ve müellifi hakkında bilgi vermek, söz konusu eseri tanıtıp ilgililerin istifadesine sunmak önem arz etmektedir.

1. Hacı Kâsım el-Bağdâdî ve Seyahtnâme Adlı Eseri

Hacı Kâsım el-Bağdâdî ve Anadolu'ya gelişi hakkında daha önce de bazı kaynaklarda birtakım bilgiler bulunmaktaydı; ancak söz konusu bilgiler, bilinen sağlam bir kaynağa dayanmadığından ihtiyatla karşılanmaktaydı. Son zamanlarda tespit edilen Hâcı Kâsım el-Bağdâdî'ye ait *Seyâhatnâme* adlı esrin orijinal nüshası, bu konuda birincil elden bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. Biz de burada Hâcı Kâsım el-Bağdâdî hakkında kendi

3 bk. Abdulcebbar Kavak, "Şeyh Ebûbekir Abdülaziz es-Sincârî ve Kâdiriyye Tarîkatı'nın Kuzey Irak'taki Erken Dönem Faaliyetleri", *Akademik Bakış Dergisi* 54 (Mart - Nisan 2016), 150.
4 bk. Abdulcebbar Kavak, "Muş Seyyid Aynü'l-Melek Zâviyesi'nin Son Postnişini Şeyh Mustafa el-Abrî ve Kürtçe Divanı", *Van İlahiyat Dergisi* 9/15 (Aralık 2021), 179.

Seyâhatnâmesi'ne dayanarak bilgi verecek ardından da *Seyâhatnâme* adlı eserinin orijinal nüshasını tanıtmaya çalışacağız.

1.1. Hacı Kâsım el-Bağdâdî

1.1.1. Hayatı

Şeyh Hacı Kâsım el-Bağdâdî'nin hayatı hakkında Şer'iyye Sicilleri'inde ve Sâlnâmelerde yer alan birkaç kayıt dışında,[5] kaynaklarda pek fazla bir bilgi mevcut değildir. Hacı Kâsım el-Bağdâdî'nin hayatı hakkında en sağlıklı bilgiyi, yine kendi isteği üzerine oğlu Haydar'a yazdırdığı ve yukarıda tanıtmaya çalıştığımız *Seyâhatnâme* adlı eserde bulmaktayız. Bu eserde, çocukluğu hakkında detaylı bilgi olmamakla beraber nesebi, şeyhi, icâzeti, çocukları, seyahatleri ve Anadolu'ya gelişinden vefatına kadar devam eden hayatı hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Kâsım el-Bağdâdî'nin doğum tarihi *Seyâhatnâme*'de belirtilmemiştir. Ancak söz konusu eserin sonunda yaşının 130 olduğunu açıkça ifade etmiştir. Bu ifadenin devamında Hacı Kâsım'ın aynı yıl (750/1349) hacca gittiği ve orada vefat ettiği, nüshayı yazan oğlu Haydar tarafından kaydedilmiştir.[6] Dolayısıyla vefat tarihinden 130 yıl olan ömrünü çıkarttığımızda (750/1349-130) çıkan tarih olan 620/1223 yılında Bağdat'ta doğduğu söylenebilir.

Eğitimi ve yetişmesi hakkında *Seyâhatnâme*'de herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak gerek son zamanlarda hakkında yazılmış olan bazı kitaplarda gerekse *Seyâhatname*'sinde hakkında kullanılan âlim, âmil[7] gibi ifadelerden tasavvufî eğitimin yanı sıra zâhirî ilimlerde de âlim olduğu anlaşılmaktadır.

Seyâhatnâme'nin başında bulunan şecereye göre el-Bağdâdî'nin tam ismi şöyledir: Hacı Kâsım el-Bağdâdî b. İzuddîn el-Alevî el-Hüseynî.

---

5 *Diyarbekir Salnâmesi (1316/1801-1802),* IV Diyarbakır *Salnameleri*/1286-1323 (1869-1905), I-V, (İstanbul: Diyarbakır Büyüksehir Belediyesi Yayınları, 1999); Hakan Yılmaz, "Orhan Gazi'yi Sarayında Ziyaret Etmiş Bir Seyyah/Sufi: Seyyid Kasım el- Bağdâdî ve Seyâhatnâme'sinin Kuruluş Devri Osmanlı Tarihi Açısından Önemi", *Osmanlı'da Yönetim ve Savaş* (İstanbul: OSAMER, 2017), 18.

6 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 32a-b.

7 bk. Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 7a.

Aynı şecerede aile silsilesi el-Bağdâdî'den Hz. Alî'ye kadar şu şekilde aktarılmıştır:

> Hacı Kâsım el-Bağdâdî, İzuddîn Abdullah, Abdulaziz, Abdulvahab, Hacı Kâsım, Abdulcabbar, Cemaluddîn, Haydar, Abdullah, Hacı Kâsım, Ebu Hasan Ali Tahir, Ebu Abdullah, Mansur, Abdulaziz, Nizâr, Muizz, Ahmed, İsmâîl, Murad, Mehdî, Abdullah, Hasan, Muhammed, Hasan, Alî, Muhammed, Ali Cevvâd, Mûsâ, İmâm Ali Rızâ, İmâm Musa Kâzım, İmâm Cafer-i Sadık, İmâm Muhammed Bakır, İmâm Zeynel Abidin, İmâm Hüseyin, Hz Ali.[8]

Hz. Alî'ye kadar bu şekilde yazılan soy silsilesi yukarıya doğru Hz. Adem'e kadar sürdürülmektedir. Ayrıca soy silsilesinin sıhhati, farklı kişi ve makâmlar tarafından tasdik edilmiştir. Bunlar dönemlerinin önde gelen kâdı ve nakibuleşraflarındandırlar. Soy silsilesi kısmında isimleri verilen ve bu soy silsilesinin sıhhatini kabul edenlerin sayısı on birdir.[9]

Yine aynı bölümde Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'nin şemâili hakkında şu bilgiler yer almaktadır: "O orta boylu, iri yapılı, ak saçlı, güzel yüzlü, bıyıkları ve yüzü beyaz kırmızıyla karışık renkte olan birisidir."[10] Nüshada yer alan bilgilere göre Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'nin altı erkek çocuğu vardı. Bunlar; Ebû Abdullah Muhammed (Kutub), Camâluddîn, Salih, Haydar, Ahmed ve Abdullah'tır.[11]

Zâhiri ilimleri kim veya kimlerden aldığı belirtilmeyen el-Bağdâdî'nin, Kadîriyye Tarîkatı'na intisab ettiği ve Şeyh Abdurrezzâk el-Kâdirî'den icâzet aldığı kaydedilmiştir. İcâzetnâme'nin başında yer alan:

> "Hacı Kâsım b. İzuddin Abdullah el-Alevî el-Hüseynî yanıma gelip benden kendisini irşâd etmemi ve dedemin tarîkatına girmeyi istedi... Ben de gücüm nispetinde ona yol gösterip bey'atini kabul ettim. O da erbainata (halvete) devam etti. Taki kudret sahibi olan Allah'ın yardımı ve dedemin onun üzerindeki nefes ve nazar-ı âliyeleri ile ondan yapmasını istediğim virdlere devam etmesiyle sülukta akranlarını geçti. Mürîdleri terbiye ve irşad etmeğe layık, kasvetli kalpleri celbeden, kendisinde çok kerâmetler zuhur eden ve inatçılara karşı muvaffak biri oldu. Böylece başına tacı koymaya, bedenine (sırtına) hırka giydirmeye, omuzlarına

8 bk. Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 2a-b.
9 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 4a-6a.
10 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 2a.
11 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 2a; Ekrem Buğra Ekinci, *Seyyid Abdülhakim Arvâsî* (İstanbul: Arı Yayınları, 2017), 484.

da mizer (taylesan)[12] atmaya, tarîkat talep eden mürîdlere tarîkat izni vermeye ve irşad olmak isteyenleri irşâd etmeğe layık oldu."[13]

Şeklindeki sözlerden, el-Bağdâdî'nin şeyhine intisab ettikten sonra verilen görevlere ve halvet çıkarmaya özen göstererek kısa zamanda kemâle erip, icâzet almaya hak kazandığı anlaşılmaktadır.

İcâzetnâmenin sonunda yer alan ve Şeyh Abdurrezzâk el-Kâdirî'ye ait olan "Yeryüzünün en hayırlısı, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hicretinin altı yüz seksen altı senesinde Receb-i mürecceb ayında ona bu icâzetin yazılmasına izin verdik"[14] ifadesiyle el-Bağdâdî'nin 686/1287 yılında tarikat icâzeti aldığı kayıtlıdır.

Seyâhatnâme'de yer alan bilgilere göre, Hülagu'nun zulümlerine dayanamayan Müslümanlar, Bağdat'ı terk etmeğe başlayınca el-Bağdâdî de gitmekten başka çare bulamaz ve Bağdat'tan ayrılmak için şeyhinden izin ister. Şeyhinin izni ve işareti ile el-Bağdâdî, ailesi ve bazı dostlarıyla birlikte büyük ihtimalle Bağdat'ın işgal edildiği yıl (656/1258), Bağdat'ı terk ederek Mûsul'a gider. Her ne kadar *Seyâhatnâme*'de 676/1277[15] yılında Bağdad'ı terk ettiği kayıtlı ise de yukarıda verdiğimiz bilgi ve tarihi gerçeklerden hareketle 556/1258 yılının doğru olması gerektiği kanısındayız. Böylece Mûsul'a varan el-Bağdâdî ve ailesi burada iki yıl kalırlar. Mûsul emiri Abid Paşa kendisine bir tekke yaptırır. Burada büyük ilgi gören el-Bağdâdî, irşad görevini sürdürür. Burada üç yüz kişiye hilafet verdiğini belirten el-Bağdâdî, bin dokuz yüz kişiyi irşâd ettiğini ifade eder.[16] Burada iki yıl kaldıktan sonra el-Bağdâdî, Mûsul tekkesinin irşad ve idaresini halifelerinden Şeyh Muhammed Alevî'ye bırakarak ailesiyle beraber Mardin'e doğru yola çıkar.[17] Mardin'de iki ay kaldıktan sonra Diyarbakır'a gider. Orada kendisi için yapılan tekke ve medresede üç yıl hizmette bulunur. Oradan da Hazro'ya gider. Burada kendisine vakfedilen topraklardan elde edilen gelirle yedi yıl kalır ve mürîd yetiştirir. Oradan da Şirvan ve Tillo'ya gider.[18]Kendisini ziyarete gelen Şerefüddin Şeref b. İsa denilen

12 Tarîkat ehli tarafından omuza atılan ve ucu aşağıya sarkan bir örtüye verilen isim.
13 Bağdâdî, *Seyâhatnâme*, (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 7a-8b.
14 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 10b.
15 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 11a.
16 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 14a-15a.
17 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 16a.
18 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 16b-19a.

emirin, Pay köyünde bazı arazileri vakfetmesi, kendisine tekke, mescid ve ev yapması üzerine burada kalır.[19]

Kâsım el-Bağdâdî, Pay köyüne yerleşip irşad faaliyetlerini yoluna koyduktan sonra oğulları Muhammed, Haydar ve Ahmed'i de alarak bir grup mürîdle birlikte hacca gider. Burada iki ay kaldıktan sonra Şam'a gider. Şam'da altı ay kaldıktan sonra Mısır'a giderler. Orada irşad görevini sürdüren el-Bağdâdî'nin oğlu Muhammed de Ezher'de dersler verir.[20]

Mısır'da dokuz ay kaldıktan sonra buradan ayrılan el-Bağdâdî, Bursa'ya gider. *Seyâhâtnâme*'deki ifadeye göre Bursa iki sene önce fethedilmiştir. Burada altı ay kaldıktan sonra ayrılır.[21] el-Bağdâdî'nin ifadesiyle: "Söz konusu vedalaşma 725/1325 senesi Muharrem ayının dördü pazartesi gününde gerçekleşti."[22] Günümüzde kabul gören görüşe göre Bursa, 726/1326 yılında fethedilmiştir.[23] Bu durumda *Seyâhatnâme*'de yer alan 725/1325 tarihi problemli gibi gözükmektedir. Ancak söz konusu tarih hakkında yazılar yazan Hakan Yılmaz, Bursa'nın fethi hakkında ihtilaflar mevcut olduğunu dile getirmektedir. Buna göre Bursa'nın fetih tarihi için 710/1310, 716/1316 gibi farklı yıllar kaynaklarda yer almaktadır.[24] Yılmaz'a göre en doğru tarih el-Bağdâdî'nin *Seyâhatnâme*'sinde yer alan tarihtir. *Seyâhatnâme*'deki tarihten hareketle Yılmaz, "Bursa 722/1322 yılında fethedilmiştir" demektedir[25] Durum böyle olunca *Seyâhatnâme*'de yer alan 725/1325 tarihi ile ilgili problem çözülmüş olmaktadır.

Bursa'dan ayrılan el-Bağdâdî, Urfa'ya gider. Oğlu Muhammed (Kutub), Urfa'da kalarak müftü olur. el-Bağdâdî oğlu Haydar ve diğer mürîdleriyle beraber tekrar Pay köyüne dönerek tekke ve medrese hizmetlerini yürütür. Muhammed Kutub da üç sene sonra Urfa'dan döner ve babasının medresesinde tedrisata devam eder. Beş sene geçtikten sonra Muhammed

19 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 22a-b; Ekinci, *Seyyid Abdulhakim Arvâsî*, 482-483.
20 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 25a-b; Ekinci, *Seyyid Abdülhakim Arvâsî*, 484.
21 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 25b-26b.
22 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 28a; Ekinci, *Seyyid Abdulhakim Arvâsî,* 485-486.
23 Halil İnalcık, "Bursa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/446.
24 bk. Hakan Yılmaz, "Bursa ve Çevresi ne Zaman Fethedildi", *Bursa Günlüğü 8* (Aralık 2019), 16.
25 Yılmaz, "Bursa ve Çevresi Ne Zaman Fethedildi", 27-28.

Kutub ve diğer beş kardeşi babalarının yanında seyr u sülûka başlarlar ve Muhammed kısa zamanda babasından hırka almaya hak kazanır.[26]

Kâsım el-Bağdâdî, hilafet verdiği oğlu Ahmed'i irşâd için Kilis'e bağlı Keleh Köyü yakınlarında bulunan Berûk Köyü'ne, oğlu Ebû Hasan Salih'i de Ahkis'e gönderir. Ardından oğlu Muhammed de Hakkâri taraflarına gider. Muhammed, Hakkari'de bulunan Abbâsi Beyi İbrahim Han'ın kızı Fatıma ile evlenir. 740/1339 yılında hanımını yanına alan Muhammed Kutub, İbrahim Han'la birlikte şu an Arvâs diye bilinen (Van'ın Bahçesaray İlçesi'ne bağlı bir köy) yere varırlar. İbrahim Hân burada kendisi için bir tekke, bir ev bir de medrese yaptırır.[27]Böylece Arvâsî sülalesi, burada çoğalarak hizmetleriyle yüzyıllar boyu devam ederler.

1.1.2. Tarîkatı

Şeyh Kâsım el-Bağdâdî, Kâdiriyye Tarîkatı'na mensup bir şeyh olup tarîkat icâzetini Abdulkadir Geylânî'nin torunlarından Şeyh Abdurrezzak el-Kâdiri'den almıştır. *Seyâhatnâme*'nin başında bulunan hilafet icâzetnâmesinde bu tarîkatı 686/1287 yılında aldığı kayıtlıdır. İcâzetnâme'nin içerisinde tarîkat silsilesi, Şeyh Abdurrezak'tan başlayarak Abdulkadir Geylânî'ye kadar ondan da Peygamberimiz'e varacak şekilde tek tek zikredilmiş ve icâzetin başına Abdulkadir Geylânî ile Abdurrezzak el Kâdirî'nin mühürleri basılmıştır.[28]

Söz konusu icâzetnâmeye göre Kâsım el-Bağdâdî'nin tarîkat silsilesi, aşağıdan yukarıya doğru şöyledir:

Şeyh Kâsım el-Bağdâdî, Şeyh Abdurrezzak el-Kâdirî, Seyyid Mahmûd, Seyyid Ferecullah, Seyyid Muhammed, Seyyid Ali, Seyyid Recep, Seyyid Ali, Seyyid Ahmed Nâsır, Seyyid Abdurrezzak, Şeyh Abdulkadir Geylânî.[29]

---

26 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 28a-29b; Ekinci, *Seyyid Abdulhakim Arvâsî,* 485-486.

27 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 29b-32a; Ekinci, *Seyyid Abdulhakim Arvâsî,* 486.

28 bk. el-Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 6a-10b.

29 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 8a-b; Ekinci, *Seyyid Abdülhakim Arvâsî*, 487-488.

1.1.3. Vefâtı

Kâsım el-Bağdâdî'nin oğlu Şeyh Haydar'ın babasının ağzıyla kaleme aldığı *Seyâhatnâme*'ye göre el-Bağdâdî, vefat edeceği yıl oğlu Haydar'la birlikte hacca gider. Bu yedinci haccıdır. Kabe'yi tavaf ettikten sonra Medine'ye gidip Peygamberimizin (s.a.v.) kabrini ziyaret eder. Burada aldığı işaretle vefat edeceğini anlar. Oğlu Haydar'a vefat edeceğini ve kendisini Hz. Osman'ın yanına defnetmesini vasiyet eder. Aynı zamanda irşâd, tekke, mescid ve medresenin idaresini de oğlu Şeyh Haydar'a bırakır. O yıl, (750/1349 yılında) vefat eder.[30] Cenazesi Hz. Osman'ın kabrinin yanına defnedilir.

Bundan sonrasını oğlu Haydar'dan dinleyelim:

> "Hâcı Kâsım Kâdirî, Rabbi'nin rahmetine intikal ettiğinde bana tarif ettiği yere onu defnettim. Kabri başında üç gün üç gece kaldım. Daha sonra memlekete dönmem için bana işarette bulundu. Ben de memlekete gelip onun emri doğrultusunda başından tüm geçenleri, okuyanlara ibret, torunları için âhir zamana kadar bir dayanak ve sened olsun ve neseplerini kaybetmesinler diye (bu kitabı) yazdım. Hicri sene 750/1349."[31]

1.2. Seyâhatnâme Adlı Eser

Yukarıda ifade etmeğe çalıştığımız gibi bu eser, Arvâsîlerin Anadolu'ya gelen ilk ceddi olan Hacı Kâsım el-Bağdâdî'ye aittir. Söz konusu eser, Kâsım el-Bağdâdî'nin, oğlu Şeyh Haydar'a yazdırdığı ve hayatının önemli bir kısmını anlatan bir nevi otobiyografi niteliğinde olan kendi ifadelerine dayanır. Yani ifadeler Şeyh Kâsım'a ait, yazan ise oğlu Şeyh Haydar'dır. Bunu da kitabın son kısmına yazdığı şu ifadelerden anlamaktayız: "Gavsların gavsı, kutubların kutbu, mahlûkatın mürşidi, Allah'ın mülkü olan deniz ve karada tasarruf sahibi, doğuda ve batıda şöhret sahibi olan Haci Kâsım el-Bağdâdî el-Kâdirî'nin oğlu ve bu kitabın yazarı fakir Haydar: 'Babamızın son sözü kelime-i tevhîd idi' dedi."[32] Bu ifadelerin hemen devamında Şeyh Haydar, babasını vasiyetine uygun olarak defnettikten

30 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 32b.
31 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 32b.
32 Bağdâdî, *Seyâhatnâme*, (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 33a; Günümüz Arap alfabesiyle hazırlanmış baskısı için bk. Hacı Kâsım el-Bağdâdî, *el-icâze ve'ş-şeceretu'l-musemmâ bi Seyâhatnâme,* haz. Nimetullah Arvas (İstanbul: Pencereler Yayınevi, 2020), 62.

sonra memleketine döndüğünü ve bu kitabı babasının isteği ve emri üzerine yazdığını şöyle ifade etmektedir: "Ben de (memlekete) geldim, onun emri üzere evvelinden ölümüne kadar meydana gelen olayları, bakıp okuyanlara bir ibret, ahir zamana kadar torunları için bir dayanak ve sened olsun ve halk arasında neseplerini kaybetmiş kimseler olmasınlar (neseplerini bilsinler) diye bu kitabı yazdım, sene 750/1349..."[33] Dolayısıyla biz bu kitabın, Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'nin isteği üzerine oğlu Şeyh Haydar tarafından 750/1349'da yazıldığını bizzat birinci ağızdan öğrenmiş oluyoruz. Ayrıca yazma nüshada yer alan "Seyâhatnâme" kısmının girişinde Şeyh Hacı Kâsım el-Bağdâdî'nin şu ifadeleri yer almaktadır: "Bu, zamanla karşılaştığım veya zamanla karşılaşacağım nimet veya zorlukların beyanı hakkındadır. Aziz oğlum Haydar'a yaşadığımız veya yaşayacağımız tüm fazilet ve musibetleri yazmasını istedim ki bizden sonra gelenlere ibret olsun..."[34] Buradan da eserin yazılma sebebi hakkında bilgi sahibi olmaktayız.

Kısaca eser, Hacı Kâsım el-Bağdâdî'nin isteği üzerine oğlu Haydar tarafından sonradan gelecek olan nesil, cedlerini bilsinler ve tanısınlar diye kaleme alınmıştır.

1.2.1. Nüshaları

Daha önce söz konusu eserin orijinal olmayan üç nüshası bilinmekte ise de, orijinal nüshanın bilinmiyor olması sebebiyle bu nüshalara ihtiyatla yaklaşılmaktaydı. Bunlardan birisi rulo nüsha diye tabir edilen, diğeri ise klasik yazma formatında olan ve 1098/1686 istinsah tarihli nüshası, üçüncüsü ise 1371/1951'de tıpkı basımı yapılan[35] Şirvan'daki kayıp nüshası idi. Son zamanlarda bulunan ve gerek yazı şekli gerekse üzerinde bulunan birtakım mühürlerden orijinal nüsha olduğu anlaşılan orijinal nüsha ile beraber günümüze ulaşan nüsha sayısı dörde çıkmış bulunmaktadır. İlk üç nüsha, Van eski milletvekillerinden Malik Ejder Arvâs ile Battal Arvâsi'nin tasarrufunda bulunmaktadırlar.[36] Daha sonra rulo nüshanın, Malik Arvâs tarafından tercüme ettirilerek aile içerisinde dağıtımı

33 Bağdâdî, *Seyâhatnâme*, (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 33a.
34 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 11a.
35 bk. İbrahim Arvas, *Seyâhatnâme*; Ekinci, *Seyyid Abdülhakim Arvâsî*, 487.
36 Yılmaz, "Orhan Gazi'yi Sarayında Ziyaret Etmiş Bir Seyyah", 18 (3 Nolu Dipnot).

yapılmışsa da tercüme hataları barındırdığı için ihtiyatla karşılanması gerekir.[37]Bahsi geçen İbrahim Arvâsi rulo nüshası ile daha önce kayıp olan orijinal nüshaya dayanılarak yapılan 1951 tıpkı basımının Bursa tarihiyle ilgili kısmının Arapça edisyon kritik metni ve Seyâhatnâmenin Bursa ile ilgili kısmının Türkçe tercümesi, Hakan Yılmaz tarafından daha önce yapılmıştır.[38] Ayrıca aynı akademisyen tarafından bu nüshalar hakkında bilgi aktarılmış ve başka bir makalesinde de Bursa tarihi açısından *Seyâhatnâme*'nin önemine vurgu yapılmıştır.[39]

Orijinal nüshaya ulaşmamıza vesile olan ve yukarıda bahsi geçen Van eski müftüsü Nimetullah Arvâs, bu konuda çalışmaları bulunan Hakan Yılmaz'ı, orijinal nüshanın varlığından da haberdar etmiş ve Hakan Yılmaz tarafından bu nüsha hakkında bir makale kaleme alınarak orijinal nüsha ile rulo nüsha arasındaki farklar incelenmiş ve orijinal nüshanın içeriği hakkında bilgi aktarılmıştır.[40] Ancak söz konusu makale/makalelerde, konuya tarihi ve daha çok Bursa tarihi yönüyle yaklaşılmış, nüshalar arasındaki farklara değinilmiş fakat tasavvufi yönüne pek dikkat çekilmemiştir. Bu nedenle orijinal nüshadan hareketle bu makalede işin edisyon kritik veya nüshalar arasındaki farkları ile uğraşmadan daha çok orijinal nüshanın tanıtımı ve bu nüshanın tasavvuf ve tasavvuf tarihi açısından önemi, Kâdiriyye Tarîkatı'nın Anadolu'ya gelişine ışık tutan tarafı ve içeriği hakkında bilgi vermeyi uygun bulduk.

1.2.1.1. Orijinal Nüsha

Bu nüshanın, Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'nin isteği üzerine aynı zamanda âlim bir şahsiyet olan oğlu Şeyh Haydar tarafından yine el-Bağdâdî'nin ifadeleri kullanılmak suretiyle kaleme alındığını belirtmiştik. Söz konusu nüshanın dili Arapça olup, müellif nüshasıdır. Eserin içeriğinin doğruluğu, tanınmış başka zatlar tarafından da mühürlenmek suretiyle tasdik edilmiştir. Eserin ilk sayfasında Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'nin mührü mevcuttur.

37 bk. Yılmaz, "Orhan Gazi'yi Sarayında Ziyaret Etmiş Bir Seyyah", 18; Hacı Kâsım el-Bağdâdî, *Seyâhatnâme*, *Seyyid Hacı Kasım el-Bağdâdî Nesep ve Nesli (Arvasiler),* haz. Malik Arvas (Ankara: y.y., 2007).

38 bk. Yılmaz, "Orhan Gazi'yi Sarayında Ziyaret Etmiş Bir Seyyah".

39 bk. Yılmaz, "Bursa ve Çevresi Ne Zaman Fethedildi" , 24-26.

40 Hakan Yılmaz, "Seyâhatnâme'sinin Orijinal Nüshasına göre Hacı Kâsım el-Bağdâdî'nin Bursa Seyahati (724-725/1324)", *Bursa Günlüğü 10* (Eylül-Kasım, 2020), 86-96.

Hemen devam eden giriş sayfalarının başında ise Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'nin şeyhi olan Şeyh Abdurrezzak el-Kâdirî'nin 686/1287 tarihli mührü ile yine onun tarafından basıldığı anlaşılan Şeyh Adulkadir Geylânî'ye ait mühürler bulunmaktadır. Devam eden sayfalarda ise İskend Kazasının sorumlusu Abdulhamid'in, Mûsul kâdısı ve valisi olan Abdulhamid'in, Mardin kâdısı Seyyid Abdulaziz'in, Hazro'da bulunan Mardinli Haydar'ın mühürleri bulunmaktadır.[41] Ayrıca neseb şeceresi sonunda Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'nin tekrar mührü bulunmaktadır. Yine orijinal nüsha içerisinde bulunan ve Şeyh Abdurrezzak el-Kâdirî tarafından Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'ye verilen icâzetnâmenin başında Şeyh Abdulkadir Geylânî'nin ve Şeyh Abdurrezzak el-Kâdirî'nin mühürleri olduğu gibi sonunda da Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'nin mührü vardır.[42] *Seyâhatnâme*'nin sonuna yazılan takrizin altında Siirt kâdısı Beşir b. Meran'a ait mühür bulunmaktadır.[43]Söz konusu mühürler, okunaklı olup aynı zamanda eserin Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'ye aidiyetini ve içeriğinin sıhhatli olduğunu göstermeleri açısından önem arz etmektedirler.

Orijinal nüshası, Bitlis'in Tatvan ilçesinde mukim aynı zamanda el-Bağdâdî'nin neslinden olan Şeyh Sibğatullah Arvâsî'nin torunlarından Adnan Hüseyni Bey'de bulunduğunu ifade etmiştik. Aslının fotoğraflarını inceleme fırsatı bulduğumuz orijinal nüsha; vişne çürüğü renginde yeşil bez astarlı mıklebli ve üç katmanlı bir deri cilt içerisinde bulunmaktadır. İnce ve uzun küçük bir telefon fihristi büyüklüğündedir. İki sütunlu sayfalar şeklinde yazılmış olan eserin kapak kısmında, bu eserin Kâsım el-Bâğdâdî'ye ait olduğu yazılıdır. Varak 1a'da 15, 1b'de 13, son varağın arka yüzünde 8, diğer varaklarında ise 17'şer satır bulunmaktadır. Yazma eser, toplam olarak 33 varaktan (66 sayfa) müteşekkildir. Unvan kısmı ve son varağın arka yüzü hariç diğer varaklar kırmızı çerçeve içerisine alınmıştır. Müellif nüshası olan bu yazmada tenvin, şedde ve hemzeler dışında hareke bulunmamakta ve yine dönemin yazı özelliğine uygun olarak çoğu harfte nokta yer almamaktadır.[44] Yukarıda da belirtildiği gibi bu nüsha, 750/1349 yılında Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'nin oğlu Şeyh

41 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 1a-2a-b.
42 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 6a-7b.
43 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 32b.
44 bk. Bağdâdî, *Seyâhatnâme* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi),; Yılmaz, "Hacı Kâsım el-Bağdâdî'nin Bursa Seyahati", 87.

Haydar tarafından yazılmıştır. Orijinal nüshanın, Nimetullah Arvâsi tarafından tıpkıbasımı, Arapça hali ve tercümesiyle birlikte 2020 yılında basılmıştır.[45]Aynı yıl, nüshadan haberimiz olmuş ve nüsha tarafımızdan incelenerek elinizdeki bu makale kaleme alınmıştır; ancak farklı nedenlerle makalenin basımı bugüne kadar nasip olmamıştır.

1.2.1.2. Muhtevası

Muhteva bakımından orijinal eserle diğer nüshalar arasında pek bir fark olmadığı görülmüştür. Belirttiğimiz gibi eser, Hacı Kâsım el-Bağdad'ye ait soy şeceresi, yine ona ait tarîkat icâzeti ve seyahatlarını anlatan Seyâhatnâme olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Biz de bu tertibi esas alarak muhteva hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

1. Soy Şeceresi: Soy şeceresi kısmı, el yazması orijinal nüshada, 1a-6a varak aralığında bulunmaktadır. Burada Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'nin altı oğlunun ismi verilmekte, ardından Bağdâdî'nin soy silsilesi, Hacı Kâsım el-Bağdâdî'den itibaren Hz. Alî'ye (r.a.) kadar isim isim sayılmakta ve şecere klasik siyer kitaplarında olduğu gibi Peygamberimizin amcası Ebû Tâlib'ten itibaren Hz. Adem'e kadar sayılmaktadır. Böylece Soy şeceresi sayıldıktan sonra, söz konusu neseb şeceresini tasdik eden önemli âlimlerin isimleri sayılmaktadır. Bu bölüm Peygamberimiz'in (s.a.v.) Ehl- i Beyt'e gösterilmesi gereken önem ve saygıyı anlatan hadîsleriyle son bulmaktadır.[46]

2. Tarîkat İcâzeti: Bu bölüm nüshada, 6a ile 10b varak aralığını oluşturmaktadır. Bu kısım, Şeyh Abdurezzâk el-Kâdirî'nin, Şeyh Hâcı Kâsım el-Bağdâdî'ye verdiği tarîkat icâzetnâmesinden müteşekkildir.[47] Tarîkat silsilesi anlatılırken konuya detaylı yer verildiğinden bu kadar bilgiyle yetiniyoruz.

3. Seyâhatnâme: Bu da 11a-33a varak aralığında bulunmaktadır. Bu kısımda da Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'nin Anadolu'ya gelişi, Orhan Gazi'yi ziyareti, Ezher'e gidişi, tekrar Anadolu'ya gelip Pay köyüne yerleşmesi ve oğulları hakkında bilgi verilmektedir.[48] Tüm bunlar, Hacı Kâsım

45 bk. Bağdâdî, *el-icâze ve'ş-şeceretu'l-musemmâ bi Seyâhatnâme.*
46 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 1b-5a.
47 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 3a-5a.
48 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 10a-32a.

el-Bağdâdî'nin hayatı kısmında anlatıldığından ayrıca burada detaya girilmeyecektir.

Kâdiriyye Tarîkatı'nın Anadolu'ya gelişi, yayılışı, Arvâs Köyünün kuruluşu, Bursa'nın fethi gibi olaylara netlik kazandırmakla beraber, orijinal nüsha diye tanımladığımız bu el yazması nüshada tarihi olay ve şahsiyetler bakımından birtakım problemlerin bulunduğunu da ifade etmek durumundayız.

1.2.1.3. Nüshada Bulunan Bazı Problemler

1. *Seyâhatnâme'*de Hülâgû'nun Bağdât'ı 676/1277 yılında istila ettiği kaydedilmektedir.[49] Yine bir varak sonra el-Bağdâdî'nin aynı tarihte yani 676/1277 yılında ailesi ve bazı dostlarıyla birlikte Bağdat'tan ayrıldıkları, tarih verilmek suretiyle, ifade edilmektedir.[50] Oysa tarihi kaynaklardan, Bağdat'ın 676/1277 yılında değil, 656/1258 yılında istila edilerek, Abbâsîlere son verildiği bilinmektedir.[51]Yine kaynaklarda Bağdat'ı istila ederek yağmalayan Moğol hükümdarı Hülâgû'nun, 663/1265 yılında öldüğü kayıtlıdır.[52] Bu durumda el-Bağdâdî'nin, Bağdat'ı terk etmesi, Hülâgû'nun ölümünden on bir yıl sonra olmaktadır ki bu bilgi, tarihi süreç ve *Seyâhatnâme*'de yer alan bilgilerle çelişmektedir. Birer varak arayla aynı tarihin tekrarlanması, bunun bir istinsah hatası olmadığını göstermektedir.

Kanaatimizce Hülâgû'nun Bağdat'ı istila etmesiyle Kâsım el-Bağdâdî'nin Bağdat'ı terk etmesi olayı, kaynaklarda belirtildiği gibi 656/1258 yılında gerçekleşmiş; ancak aradan 91 yıl geçtikten sonra bu eseri kaleme alan Şeyh Haydar, olayın geçtiği yılı vaka olarak hatırlamakla birlikte gerçek tarihi karıştırmıştır. Zira *Seyâhatnâme'de* verilen bilgilerden hareketle bu eserin el-Bağdâdî'nin vefat yılı olan 750/1349'da yazıldığını yukarıda belirtmiştik. Buna göre elimizdeki eser, Bağdat'ın işgalinden (1349-1258=91) doksan bir yıl sonra yazılmıştır. Dolayısıyla geçen süre

49 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 11b.
50Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 13b.
51 bk. Hacı Ahmet Özdemir, "Müsta'sım Billah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/ 126
52 Abdulkadir Yuvalı, "Hülâgû", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/473.

zarfında müellif, Bağdat istilasının gerçek tarihini karıştırmış ve 656/1258 yılı yerine sehven 676/1277 yılını yazmıştır diyebiliriz.

2. *Seyâhatnâme*'de el-Bağdâdî: "Şeyhim ve mevlâmın bana verdiği icâzetten sonra on yıl boyunca Mercan Mescidi'nin sağ tarafındaki hücremde mürîdlere zikir ve tarîkat vermekle meşgul oldum... Ta ki Irak'a Abbâsî Devleti'nin son halifesi Abdullah b. Müstansır Billah yönetici oluncaya kadar..."[53] ifadelerini kullanmaktadır. Bahsi geçen Abbasilerin son halifesi Abdullah b. Müstansır Billah (öl.656/1258), Müsta'sım Billah ismiyle de anılır. Kaynaklara göre Müsta'sım Billah, 640/1242 yılında tahta geçmiştir.[54] el-Bağdâdî, şeyhinden icâzet alıp on yıl Mercan Mescidi'nde görev yaptıktan sonra söz konusu halife başa geçmişse, halifenin göreve başlama tarihi 640/1242 olduğuna göre, Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'nin 630/1232/3 yılında icâzet almış olması gerekir. Bu durumda da icâzet aldığında on yaşında olması gerekiyor ki bu da zor gibi görünmektedir. Ayrıca İcâzetnâme kısmının sonunda bu icâzetin el-Bağdâdî'ye şeyhi tarafından 686/1287 yılında verildiği kayıtlıdır[55] ki bu da başka bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira *Seyâhatnâme*'nin hemen başında Şeyh Kâsım'ın, Hülâgû'nun Bağdât'ı 676/1277 yılında istila etmesi üzerine şeyhinden izin alarak ayrıldığı kayıtlıdır.[56] Bunun bir açıklamasını bulamadığımızı ifade etmek durumundayız.

3. *Seyâhatnâme*'de Kâsım el-Bağdâdî'nin Mısır'a gittiği ve orada Ebû Eyyub el-Ensârî'nin neslinden olan Mısır veziri Hüsrev Paşa'nın kendilerini karşıladığını, kendisinden irşâd faaliyetlerinde bulunmasını ve oğlu Muhammed'in de Ezher'de ders vermesini istediği kayıtlıdır.[57] Oysa Mısır valisi Hüsrev Paşa, X/XVI. Yüzyılda hüküm sürmüştür.[58] Bu durumda bu Hüsrev Paşa'nın başka biri olması gerekir. Aksi durumda bu da karşımıza bir problem olarak çıkmaktadır.

4. *Seyâhatnâme'nin* kaydına göre el-Bağdâdî, Mardin'de iki ay kaldıktan sonra Diyarbakır'a gider. Orada kendisi için yapılan tekke ve medresede üç yıl hizmette bulunur. Oradan da Hazro'ya gider. Burada kendisine vakfedilen topraklardan elde edilen gelirle yedi yıl kalır ve mürîd yetiştirir.

53 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 11a-b.
54 Özdemir, "Müsta'sım Billah", 32/126.
55 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 10b.
56 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 11b.
57 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 25b.
58 Ekinci, *Seyyid Abdülhakim Arvâsî*, 488.

Oradan da Şirvan ve Tillo'ya gider.[59]Kendisini ziyarete gelen Şerefüddin Şeref b. İsa'nın Pay köyünde bazı arazileri vakfetmesi, kendisine tekke, mescid ve ev yapması üzerine burada kalır.[60]Oysa Bitlis emirleri olan Şerefhanlar, X/XVI. yüzyıldan sonra hüküm sürmüşlerdir.[61] Yine buna benzer şekilde *Seyâhatname*'de ismi geçen Musul valileri Abdulcelilzâdeler, X/XVI. yüzyılda yaşamışlardır.[62] Oysa el-Bağdâdî, asırlar önce yaşamıştır.

Nüshada X/XVI. Yüzyılda yaşmış olan bazı kişi ve olaylardan bahsediliyor olması ve aşağıda tarîkat şeceresinde görüleceği gibi birden çok Hacı Kâsım isminin bulunması, acaba söz konusu Hacı Kâsım, X/XVI. yüzyılda yaşamış başka bir Hacı Kâsım olamaz mı? gibi bir istifham uyandırsa da nüshada yer alan ve yukarıda aktardığımız nüshanın yazılış tarihi, nüshanın, Şeyh Kasım'ın oğlu Şeyh Haydar tarafından yazılmış olması, Şeyh Kâsım'ın oğullarının ismen sayılmaları, Orhan Gâzi'yi ziyaretleri gibi net bilgileri barındırması, böyle bir sonuca ulaşmamıza imkân vermemektedir.

Bu tür birkaç problem dışında el yazması orijinal nüsha, tasavvuf tarihi açısından önemli bilgiler içermektedir. Söz konusu problemleri belki ileride yapılacak olan daha derin çalışmalarla anlaşılır kılmak mümkün olacaktır. Makalenin sınırlarını aşacağından ayrıca bunların çözümü üzerinde durulmamıştır.

Sonuç

Arvâsîler diye bilinen ve seyyid oldukları söylenen sülalenin Anadolu'ya gelen ilk ceddi, Şeyh Kâsım el-Bağdâdî'dir. Bu durum, hakkında yer yer bahsedilen ve bir türlü nerede olduğu bilinmeyen el-Bağdâdî'ye ait *Seyâhatnâme* adlı yazma eserin orijinal nüshasında açıkça yazılmıştır. Söz konusu nüshanın orijinal hali Gavs-ı Hizanî diye bilinen Şeyh Sibğatullah Arvâsî'nin torunlarından olan Adnan Hüseynî Bey'de mevcuttur. Üzerinde yer alan mühür ve yazının şeklinden orijinal olduğu anlaşılan nüsha, el-Bağdâdî'nin ağzıyla oğlu Şeyh Haydar tarafından

59 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 16b-19a.
60 Bağdâdî, *Seyâhatnâme,* (Adnan Hüseynî Özel Kütüphanesi), 22a-b.
61 Ekinci, *Seyyid Abdülhakim Arvâsî,* 488; Osman Gazi Özgüdenli, "Şeref Han", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/548.
62 Ekinci, *Seyyid Abdülhakim Arvâsî,* 488.

Arapça olarak yazılmıştır. Bu nüshayı inceleyen Van eski müftülerinden ve bu sülaladen birisi olan Nimetullah Arvâs Bey yazmayı orijinal hali, yeni Arapça alfabesi ve Türkçe tercümesiyle birlikte basmıştır. Bize de bu konuda bilgi vermiş böylece nüshayı inceleme fırsatımız olmuştur.

Söz konusu nüsha, el-Bağdâdî'nin çocukluğu ve yetişmesi hakkında bilgi vermemekle birlikte, Bağdat'tan çıkışı, seyahatleri, Bursa'ya gidişi, çocukları, tarîkati, nesli ve vefatı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Böyle olmakla beraber nüshada bazı tarih ve olaylar tarihi vakalarla uyuşmamaktadır. Bu da ayrıca üzerinde durulması gereken hususlardandır.

Bu nüshaya dayanarak Hakan yılmaz, Bursa'nın fetih tarihini yeniden değerlendirme imkânı bulurken, söz konusu nüsha vasıtasıyla Kâdiriyye Tarîkati'nın Eşrefoğlu Rûmî'den çok daha önce Anadolu'ya geldiğine dair yeni bilgilere ulaşılmaktadır. Yine Arvâs köyünün kuruluşu, burada yer alan tekke ve medresenin kuruluş tarihleri hakkında bilgi elde etme imkânı sağlamaktadır.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The author declared that there İslâm no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Bağdâdî, Şeyh Kâsım. *Seyâhatnâme.* Orijinal yazma metin (Adnan Hüseyni Özel Kütüphanesi).

Bağdâdî, Şeyh Kâsım. *el-icâze ve'ş-şeceretu'l-musemmâ bi Seyâhatnâme.* haz. Nimetullah Arvas. İstanbul: Pencereler Yayınevi, 2020.

Bağdâdî, Şeyh Kâsım. *Seyâhatname*. nşr. İbrahim Arvas. 1371/1951 baskısı. (Ferzende İdiz'in Özel Kütüphanesi).

Bağdâdî, Şeyh Kâsım. *Seyâhatnâme: Seyyid Hacı Kâsım el-Bağdâdî Nesep ve Nesli (Arvasiler).* haz. Malik Arvas. Ankara: 2007.

Diyarbekir Salnâmesi (1316/1801-1802), IV Diyarbakır Salnameleri/1286-1323 (1869-1905) I-V. İstanbul: Diyarbakır Büyüksehir Belediyesi Yayınları, 1999.

Ekinci, Ekrem Buğra. *Seyyid Abdülhakim Arvâsî.* İstanbul: Arı Yayınları, 2017.

İnalcık, Halil. "Bursa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 6/445-449. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Kavak, Abdulcebbar. "Şeyh Ebûbekir Abdülaziz es-Sincârî (ö. 602/1205) ve Kâdiriyye Tarîkatı'nın Kuzey Irak'taki Erken Dönem Faaliyetleri". *Akademik Bakış Dergisi* 54 (Mart - Nisan 2016). 147-160.

Kavak, Abdulcebbar. "Muş Seyyid Aynü'l-Melek Zâviyesi'nin Son Postnişini Şeyh Mustafa el-Abrî ve Kürtçe Divanı". *Van İlahiyat Dergisi* 9/15 (Aralık 2021). 175-193.

Özdemir, Hacı Ahmet. "Müsta'sım Billah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 32/126-127. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Özgüdenli, Osman Gazi. "Şeref Han". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 38/548-550. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Yılmaz, Hakan. "Orhan Gazi'yi Sarayında Ziyaret Etmiş Bir Seyyah/Sufi: Seyyid Kâsım el-Bağdâdî ve Seyâhatnâme'sinin Kuruluş Devri Osmanlı Tarihi Açısından Önemi". *Osmanlı'da Yönetim ve Savaş.* İstanbul: OSAMER, 2017.

Yılmaz, Hakan. "Seyâhatnâme'sinin Orijinal Nüshasına göre Hacı Kâsım el-Bağdâdî'nin Bursa Seyahati (724-725/1324)", *Bursa Günlüğü 10* (Eylül-Kasm, 2020), 86-96.

Yılmaz, Hakan. "Bursa ve Çevresi ne Zaman Fethedildi". *Bursa Günlüğü 8* (Aralık 2019), 14-32.

Yuvalı, Abdulkadir. "Hülâgû". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 18/473-475. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.